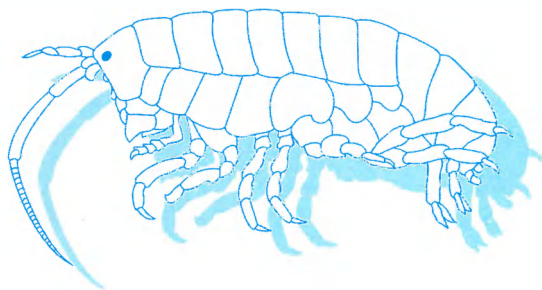

ISSN 0773-3542

De Strandvlo

Verantwoordelijke uitgever: Francis Kerckhof, Muscarstraat 14, 8400 Oostende

Tijdschrift
van **De Strandwerkgroep België**

Jaargang 26
2006

DE STRANDVLO

Jaargang 26

Periodiek van **De Strandwerkgroep, vereniging voor mariene biologie**

Voorzitter

Francis Kerckhof Muscarstraat 14, 8400 Oostende
e-mail : FrancisKerckhof@hotmail.com

☎ 0473/95 30 59

Secretaris

Jean-Paul Vanderperren Hoogstraat 137, 1980 Zemst
e-mail : vdpjp@yucom.be

☎ 015/34.07.81

Penningmeester

Bart Verhaeghe Zuidbroekstraat 11, 8600 Woumen

☎ 051/50.23.46

e-mail : bver1111@tiscali.be

Redactieraad De Strandvlo

Ingrid Jonckheere St.-Idesbaldusstraat 20 bus 402, 8670
Koksijde

☎ 058/52.19.46 of
050/81.37.68

e-mail : ingrid.jonckheere@west-vlaanderen.be

Guido Rappé Kapelstraat 3, 9910 Ursel

☎ 09/374.39.68

e-mail : guido.rappe@gmail.com

Public Relations

Marie-Thérèse Panneels-
Vanhælen Ter Yde 1, 8670 Koksijde

☎ 058/51.86.15

e-mail : marc.panneels@skynet.be

Els Vanderperren Cathilleweg 162, 8490 Stalhille

☎ 0477/23.11.18

e-mail : els.vanderperren@yucom.be

Bestuurslid

Jan Haelters J. Britostraat 24, 8200 Brugge

☎ 050/39 16 55

e-mail : j.haelters@mumm.ac.be

website : <http://www.strandwerkgroep.be> - **e-mail** : info@strandwerkgroep.be

webmaster: Sander Van de Moortel

Sitecontent manager: Ward Appeltans

Abonnementsprijs 2006 - Belgische leden: **10 Euro**. Te storten op **rek. 000-1493424-12**, op naam van

"De Strandwerkgroep" p/a B. Verhaeghe (zie hoger).

In Nederland kan gestort worden op **postgiro 0222305** op naam van Strandwerkgroep België,
Zuidbroekstraat 11, 8600 Woumen, België.

Buitenlandse leden betalen: **11,50 Euro**.

❖ Foto cover: Zandrichels - Koksijde (foto: Ingrid Jonckheere)

INHOUD

Jaargang 26 nr. I

Inhoud, excursiekalender 2006, laagwatertabel	2
Marie-Thérèse Vanhaelen, Ingrid Jonckheere en Hans De Blauwe	5
René Billiau	Een reuzenstranding van levende gewone wenteltrap <i>Epitonium clathrus</i> (Linnaeus, 1758) op het strand van De Panne 12
Marie-Thérèse Vanhaelen	Eindejaarsexcursie: Westhoekstrand, De Panne op 18 december 2005 20
Hans De Blauwe	De rugstreepsteurgarnaal <i>Palaemon macrodactylus</i> in België 22
Marie-Thérèse Vanhaelen	Rariteitenkabinet 24
Guido Rappé	Boekbespreking 25
Poëzie	28

WOORD VOORAF

Ik begin dit nummer maar meteen met een oproep voor het schrijven en doorsturen van artikels voor de volgende Strandvlo. Zoals je zal opmerken is dit een extra dun boekje geworden. Ik wachtte lang om het boekje naar de drukker te brengen maar tot mijn grote spijt ontving ik geen extra artikels meer. Ik wil de auteurs van de artikels in deze Strandvlo heel erg bedanken voor hun bijdrage en hoop de volgende keer met jullie hulp een goedgevuld nummer te kunnen samenstellen.

Excursiekalender - 2006

- **Zaterdag 13 mei:** avondlijke golfbrekerwandeling
Afspraak: **19 uur te Raversijde**, Zeedijk ten hoogte van de Westlaan (parking), voor Domein Prins Karel
- **Zaterdag 17 juni:** jachthaven, een schuiloord voor een gevarieerde samenleving van wonderlijke zeewezens
Afspraak: **10 uur 30 te Zeebrugge**, Rederskaai, overkant oude vismijn
- **Zaterdag 30 september:** Strandvegetatie in de baai van Heist onder leiding van een ervaren gids
Afspraak: **10 uur 30 te Heist**, Westelijk einde van de Zeedijk
- **Zondag 29 oktober:** leven en op de strandhoofden
Afspraak: **10 uur 30 te Westende**, Calidris, kruispunt Koninklijke Baan met Strandlaan. In samenwerking met Natuurpunt Middenkust
- **Zaterdag 11 november:** een herfststrand, telkens anders
Afspraak: **10 uur 30 te Oostduinkerke**, Sint-André, strand einde Scottlaan
- **Zaterdag 30 december:** Eindejaarsexcursie
Afspraak: **14 uur te De Panne**, Westhoekstrand. Zeedijkje, einde Dynastielaan

Laagwatertabel Oostende – april, mei, juni en juli 2006 (weekends)

april

Za 01/04	10:28-22:42
Zo 02/04	11:09-23:21
Za 08/04	04:58-17:38
Zo 09/04	06:09-18:42
Za 15/04	09:32-21:42
Zo 16/04	10:05-22:10
Za 22/04	03:00-15:32
Zo 23/04	04:16-16:45
Za 29/04	09:23-21:39
Zo 30/04	10:04-22:20

juni

Za 03/06	01:27-13:38
Zo 04/06	02:24-14:37
Za 10/06	07:16-19:38
Zo 11/06	07:56-20:19
Za 17/06	00:19-12:37
Zo 18/06	01:15-13:33
Za 24/06	07:19-19:47
Zo 25/06	08:06-20:32

LW te :

Duinkerke	9 min. vroeger
Nieuwpoort	2 min. vroeger
Zeebrugge	8 min. later
Vlissingen	30 min. later

Er is rekening gehouden met de zomertijd

mei

Za 06/05	03:03-15:26
Zo 07/05	04:09-16:38
Za 13/05	08:27-20:41
Zo 14/05	09:02-21:18
Za 20/05	01:29-13:57
Zo 21/05	02:41-15:05
Za 27/05	08:21-20:42
Zo 28/05	09:03-21:24

juli

Za 01/07	00:06-12:06
Zo 02/07	00:49-12:45
Za 08/07	05:51-18:23
Zo 09/07	06:43-19:17
Za 15/07	11:29
Zo 16/07	00:02-12:16
Za 22/07	06:06-18:48
Zo 23/07	07:08-19:40
Za 29/07	10:58-23:32
Zo 30/07	00:04-11:27

LW te :

Boulogne	43 min. vroeger
Calais	19 min. vroeger

Grote wierenstranding aan de Belgische Westkust tijdens de zomer van 2005

Marie-Thérèse Vanhaelen, Ingrid Jonckheere
en Hans De Blauwe

De voorbije zomer was geen hoogvlieger voor het kusttoerisme, SWG-ers echter lieten het niet aan hun hart komen; zij zien met verlangend oog uit naar guur, winderig weer waarbij de zee telkens een tipje van haar geheimzinnige sluier oplicht. De zeer hevige N- tot NW-wind op 6 en 7 augustus 2005 luidde een interessante periode voor strandwaarnemingen in. Op 10 augustus vond de eerste auteur, tussen de voorlopers van het drijvend materiaal dat kustwaarts stevende een kapsel met dooier van de hondshaai *Scylliorhinus caniculus* en een prachtig riemwier *Himanthalia elongata*, waarbij zich uit het oude voetje een achttal nieuwe, trechterzwamvormige voetjes ontwikkelden (foto 1). De oude schijf was onderaan begroeid met diverse mosdiertjes en wieren, onder andere een grote toef *Gastroclonium ovatum*. Op 12 augustus deed zich dan de massale wierenstranding voor. Vooral te Sint-Idesbald, Koksijde Ster der Zee en Oostduinkerke Sint-André en dijk waren honderden kluwens riemwier *Himanthalia elongata* aangespoeld, maar dadelijk merkte de eerste auteur dat ertussen ook honderden veterwieren *Chorda filum* lagen. Sinds 1988 noteerde de eerste auteur de grote riemwierstrandingen aan de Westkust; dit waren er in de loop van 17 jaar zeventien, wat betekent dat zich hier gemiddeld éénmaal per jaar een massale riemwierstranding voordoet. Veterwierstrandingen zijn veel zeldzamer; de eerste auteur bemerkte er slechts drie in die 17 jaar, namelijk in september 1989, augustus 1998 en nu, in augustus 2005. In de veronderstelling dat de omvangrijke massa's bruinwier die op onze kust terechtkomen, afkomstig zijn van voor de Normandische en Bretoense rotskusten, vragen we ons af of *Chorda filum* er minder frequent voorkomt, ofwel dat veterwier minder drijfvermogen heeft, ofwel vlugger ontbindt, zodat het zelden onze kust bereikt. Vanzelfsprekend hebben zulke strandingen heel veel te maken met de klimatologische omstandigheden, voornamelijk windrichting en -sterkte.

De talrijke riemwierpakketten leenden zich uiteraard tot onderzoek naar nog aanwezige voetjes en hun meestal erg interessante begroeiing of herberging van tal van andere mariene organismen.

Op de riemen zelf vond de eerste auteur de (door haar nooit eerder gevonden) epifyt *Elachista scutulata*, een fluweelachtig bruinwier dat een rechthoekig kussentje vormt om de riemen (foto 2).

Er lagen ook honderden toefjes Japans bessenwier *Sargassum muticum*; eveneens honderden knotswieren *Ascophylum nodosum* en blaaswieren *Fucus vesiculosus*. Een

tiental vezelwieren *Cystoseira baccata* en één hauwwier *Halidris siliquosa* vervolledigden het assortiment bruinwieren. Bovendien waren darmwieren *Enteromorpha* spec. massaal aangespoeld. Op 13, 15, 16, 18, 25, 26 en 29 augustus waren de strandexcursies hoofdzakelijk speurtochten naar riemwiervoetjes. Uiteindelijk bleek dat de eerste auteur er 200 verzameld had en ook de tweede auteur verzamelde er een 10-tal, materiaal genoeg dus voor een grondig onderzoek. Hans De Blauwe determineerde de mosdiertjes, de eerste auteur probeerde begroeiende wiertjes, schaaldieren en verscholen weekdiertjes op naam te brengen, hierbij erg geholpen door de tweede auteur die het microscopisch onderzoek op zich nam en ook de microfotografie ter harte nam, met verrassende resultaten (zie foto's verder in dit nummer)

Een drietal door de eerste auteur gevonden aangespoelde voorwerpen maakten ook deel uit van ons onderzoek. Een krat met opschrift MERCABILBAO gevonden op 15 augustus 2005 te Oostduinkerke bezorgde ons een mooie vondst. Op een fragment van een kreeftenfuik, amper 20 cm x 10 cm, opgeraapt op 25 augustus 2005 te Koksijde, werden onder andere 13 soorten Bryozoa aangetroffen.

En tenslotte verraste een broodmand uit de Britse West-Midlands, eveneens gevonden te Oostduinkerke op 15 augustus 2005, ons niet door de begroeiing maar wel door het opschrift.

Foto 1: *Scylliorhinus caniculus* en *Himanthalia elongata* (foto: Marc Panneels)

Foto 2: *Elachista scutulata* op riemwier (foto: Marc Panneels)

Foto 3: *Patella aspera* (foto: Marc Panneels)

Foto 4: *Helcion pellucidus* (foto: Ingrid Jonckheere)

De begroeiing van een 200-tal riemwiervoetjes, verzameld in augustus 2005 op de stranden van de Westkust (vanaf Oostduinkerke tot De Panne).

Alges - wieren

Groenwieren

Enteromorpha spec: enkele exemplaren

Ulvaria obscura: 2 jonge toefjes, uiterst dun, nog langwerpig

Chaetomorpha implexa: één uiterst fijn wollig toefje

Roodwieren

Koraalwier *Corallina officinalis*: zeer talrijk, vooral op de schaalhorens maar ook op de andere voetjes

Mesophyllum lichenoides: zeer talrijk, vooral samen met het koraalwier

Gastroclonium ovatum: 10-tallen grote, tot ± 10 cm

Ceramium rubrum: enkele exemplaren

Ceramium flabelligerum: enkele exemplaren

Bruinwieren

Pilayella littoralis: één fijn pluimachtig toefje

Bryozoa - mosdiertjes gedetermineerd door Hans De Blauwe

In totaal trof de derde auteur 17 verschillende soorten aan. Bij het begin van de stranding was de soortenrijkdom het grootst; namelijk op 13 augustus 2005 (Koksijde + Sint-Idesbald). Toen zaten er op 81 voetjes reeds 14 verschillende soorten mosdierkolonies.

Hans was vooral geïnteresseerd in de vondst van *Watersipora complanata* vooral voor het maken van elektronenmicroscopfoto's. Voorts wijst hij erop dat, naast de gebruikelijke soorten vooral veel *Haplopoma graniferum* aanwezig was, een soort die normaal op stenen voorkomt.

Lijst van bryozoa-soorten op de riemwiervoetjes

<i>Umbonula littoralis</i>	<i>Microporella ciliata</i>
<i>Callopora lineata</i>	<i>Scrupocellaria reptans</i>
<i>Callopora rylandi</i>	<i>Filicrisia geniculata</i>
<i>Haplopoma graniferum</i>	<i>Watersipora complanata</i>
<i>Haplopoma impressum</i>	<i>Tubulipora</i> spec.
<i>Electra pilosa</i>	<i>Celleporina hassallii</i>
<i>Celleporella hyalina</i>	<i>Aetea anguinea</i>
<i>Scruparia ambigua</i>	<i>Crisia eburnea</i>
<i>Scruparia chelata</i>	

Cirripidia - rankpotigen

Bij vijf van de voetjes die op een ruwe schaalhoren gehecht waren, troffen we een levend vulkaantje *Balanus perforatus* op de *Patella aspera* aan, één voetje zat vast op een grote dode *Balanus perforatus*, deze laatste zat niet op een schaalhoren.

Vermes - wormen

Spiraalkokertjes *Spirorbis spirorbis* waren algemeen aanwezig op de voetjes. Ook enkele driekantige kalkkokerwormen *Pomatoceres triqueter* werden ontdekt op de *Patella*'s.

Mollusca – weekdieren

Gastropoda

Een kleine, levende ruwe schaalhoren *Patella aspera* (foto 3), van amper 4 mm zat op de onderkant van een riemwiervoetje. In totaal zaten er 18 riemwiervoetjes op een lege ruwe schaalhoren; slechts een viertal schaalhorens waren aan de binnenzijde glanzend iriserend vers.

Op 24 september 2004 had de eerste auteur op de bovenzijde van een riemwiervoetje ook een levende blauwgestrepte schaalhoren *Helcion pellucidus* gevonden (foto 4).

Bivalven

We deden ook enkele leuke vondsten van voor de Belgische kust weinig gemelde bivalven vastgehecht met byssusdraden op enkele *patella*'s, verscholen tussen het overvloedig aanwezige koraalwier.

Mossel *Mytilus edulis* forma *provincialis*: 4 dode exemplaren

Schilferige dekschelp *Pododesmus squamula*: 3 doubletjes

Noorse rotsboorder *Hiatella arctica*: 2 levende doubletjes

Gebochelde streepschelp *Musculus discors* (foto 5,6,7,8): In totaal 7 doubletjes variërend in grote van 1 tot 7 mm.

In de Strandvlo werd *Musculus discors* tot nu toe enkel gemeld in verslagen van meerdaagse excursies in Frankrijk en door René Vanwalleghem (1984) als bijvangst van Oostendse vissers. Toch werd dit schelpje door de tweede auteur al een paar keer gevonden op het Belgische strand, telkens op drijvende voorwerpen waarop ook *Corallina officinalis* te vinden was.

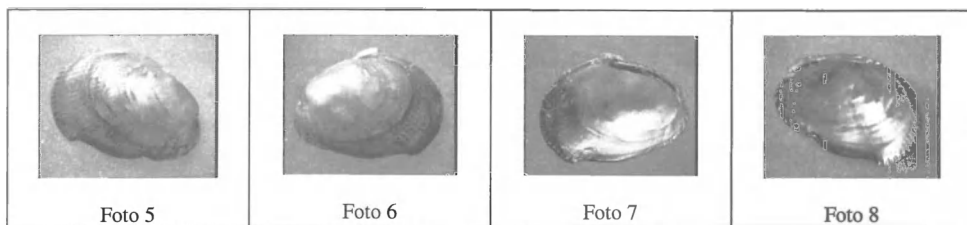

Foto 5: *Musculus discors* (5 mm) – buitenkant linker klep, foto 6: *Musculus discors* (5 mm) – buitenkant rechter klep, foto 7: *Musculus discors* (5 mm) – binnenkant linker klep, foto 8: *Musculus discors* (5 mm) – binnenkant rechter klep (foto's : Ingrid Jonckheere)

De begroeiing van de krat uit Bilbao

Bryozoa - mosdiertjes

Enkele kolonies *Tubulipora* spec.

Overvloedig harige vliesscelpoliep *Electra pilosa*

Cirripedia - rankpotigen

Een 15-tal grote sterpokken *Elminius modestus* + een 100-tal zeer kleine

Een 10-tal kleine vulkaantjes *Balanus perforatus*

Enkele gekartelde pokken *Balanus crenatus*

Mollusca – weekdieren

Gastropoda

3 uiterst kleine muiltjes *Crepidula fornicata* respectievelijk 1, 2 en 3 mm groot

Bivalven

30 juveniele doubletjes *Aequipecten opercularis* van 1 tot 3 mm groot (foto 9, 10)

1 juveniel doubletje *Pecten maximus* van 3,5 mm groot (foto 11, 12). Vooral dit laatste kleine schelpje was niet makkelijk om te determineren. Doordat de top heel erg naar links lag (ongeveer op 1/3de van de breedte van het schelpje), en we in geen enkele publicatie een soort vonden met die kenmerken concludeerden we al snel dat het hier om een onvolgroeid doubletje ging. Er zijn echter heel weinig publicaties te vinden waarin ook de juveniele vormen beschreven worden of waarin je foto's daarvan kan aantreffen. Uiteindelijk bracht het web de redding. De tweede auteur vond een website (WWW.IATS.CSIC.ES) met elektronenmicroscopfoto's van een achttal soorten *Pecten* en aanverwanten. *Pecten maximus* stond er niet tussen maar de meest voorkomende soorten wel, waaronder *Pecten jacobaeus*. Zo wisten we zeker wat het niet was en konden we vergelijken. Uiteindelijk konden we besluiten dat het een juveniele *Pecten maximus* betrof.

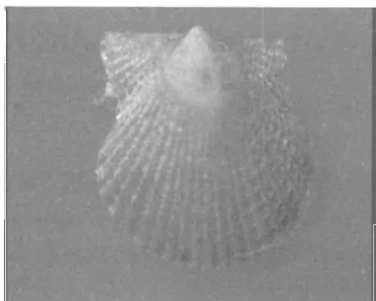

Foto 9: Juveniele *Aequipecten opercularis* – voorzijde (2 mm) (foto: Ingrid Jonckheere)

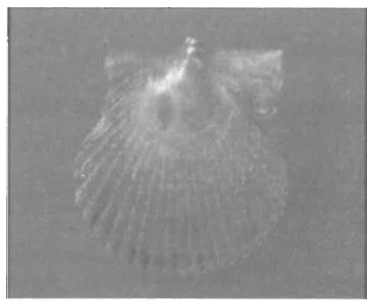

Foto 10: Juveniele *Aequipecten opercularis* – achterzijde (2 mm) (foto: Ingrid Jonckheere)

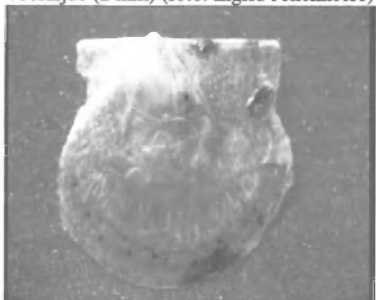

Foto 11: Juveniele *Pecten maximus* – voorzijde (3,5 mm) (foto: Ingrid Jonckheere)

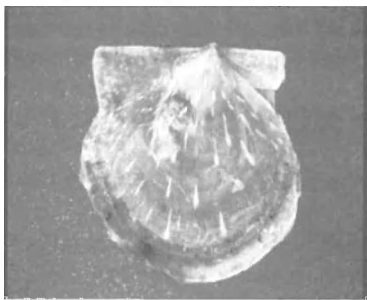

Foto 12: Juveniele *Pecten maximus* - achterzijde (3,5 mm) (foto: Ingrid Jonckheere)

De begroeiing van het fragment van de kreeftenfuik

Bryozoa - mosdiertjes gedetermineerd door Hans De Blauwe

<i>Tubicellepora avicularis</i>	<i>Callopora lineata</i>
<i>Escharella variolosa</i>	<i>Plagioecia patina</i>
<i>Escharella immersa</i>	<i>Microporella ciliata</i>
<i>Schizomavella spec.</i>	<i>Chorizopora brongniarti</i>
<i>Escharoides coccinea</i>	<i>Tubulipora spec.</i>
<i>Disporella hispida</i>	<i>Lichenopora ? spec.</i>

Cirripidia - rankpotigen

27 ritspokken *Verruca stroemia*

Een 10-tal kleine vulkaantjes *Balanus perforatus*

Enkele gekartelde zeepokken *Balanus crenatus*

Vermes - wormen

Spiraalkokertjes *Spirorbis spirorbis*

Driekantige kalkkokerwormen *Pomatoceres triqueter*

Broodmand uit de Britse West-Midlands

Tot slot vond de eerste auteur een broodmand met slechts weinig begroeiing maar met een toch wel ernstig te nemen waarschuwing erop.

“WARNING – THEFT
BRITISH BAKERIES LTD
THIS BREAD BASKET IS STOLEN
UNLESS USED FOR OUR GOODS AND
IN POSSESSION OF OUR CUSTOMER.
MUST BE RETURNED WHEN EMPTY.
THIEVES WILL BE PROSECUTED.” (zie foto pag. 24)

Waar ze het voorwerp verborg is niet gekend. Wel vernam de tweede auteur dat de vindster regelmatig enkele weken in het buitenland onderduikt; of het iets met deze vondst te maken heeft is niet bekend.

Besluit

Naast allerlei begroeide drijvende voorwerpen die aanspoelen zijn riemwiersvoetjes echte schatkamers van diverse mariene organismen die zelden vóór onze kust aangetroffen worden. Vooral de voetjes die op een schaalhoren vastzitten en bovendien rijkelijk begroeid zijn met koraalwier *Corallina officinalis* leveren soms prachtige vondsten. Ook voorwerpen, waarvan we vermoeden dat ze van zeer ver op zee aangevoerd worden zijn zeker een intensief onderzoek waard, zoals de vondst van de prachtige juveniele *Pecten maximus* bewijst.

Literatuur

WWW.IATS.CSIC.ES. Scanning Electron Microscopy (SEM) images of pectinied spats obtained from western Mediterranean. Proceedings of the National Shellfisheries Association, 1998 – Journal of Shellfish Research 17(1): 123-130. Institute of Aquaculture Torre de la Sal.

VANWALLEGHEM, R., 1984. Mollusken in de bijvangsten van Oostendse vissers. II. De Strandvlo, 14(1): 20-23.

Ter Yde 1
8670 Koksijde

Sint-Idesbaldusstraat 20/402
8670 Koksijde

Watergang 6
8380 Dudzele

Een reuzenstranding van levende gewone wenteltrap *Epitonium clathrus* (Linnaeus, 1758) op het strand van De Panne

René Billiau

Eind november en begin december 2005 gaan voor mij de annalen in enerzijds als het voorkomen van de eerste zware storm van dit najaar en anderzijds om de massale stranding van de gewone wenteltrap *Epitonium clathrus*.

Donderdag 25 en vrijdag 26 november woedt er een zware noordwesten storm. Deze storm produceert golven van meer dan drie meter hoog.

Vrijdag 25 november schuim ik het strand af, vanaf de Rampe (De Panne) tot aan de Franse grens. Het is net hoog water en ik kan alleen de bovenste vloedlijn afspeuren. Honderdduizenden doubletten van Amerikaanse zwaardschede *Ensis directus* en evenveel doubletten van de tapijtschelp *Venerupis senegalensis* liggen op het strand. Enkele zeepaddenstoelen *Rhizostoma octopus* en veel rugschilden van de zee kat *Sepia officinalis* liggen her en der verspreid. Ook enkele eikapsels van hondshaai *Scyliorhinus canicula* en stekelrog *Raja clavata* worden gevonden. Enkele stukken gewone zeespriet *Nemertesia antennina* en eieren van de wulk *Buccinum undatum* worden naar huis meegenomen voor verder onderzoek. De oogst is niet denderend! Ik had er meer van verwacht.

Op maandag 28 november draait de wind naar het zuiden. Woensdag 30 november is die zuidenwind heel fel en in tegenstelling tot de zomerse zuidenwind voelt de wind zeer koud aan. Deze wind heeft een onderstroom veroorzaakt en er ligt zeer veel strandmateriaal in verschillende vloedlijnen.

Honderdduizenden Amerikaanse zwaardscheden *E. directus*, tapijtschelpen *V. senegalensis*, duizenden zeeklitten *Echinocardium cordatum*, gewone zeesterren *Asterias rubens*, witte dunschalen *Abra alba*, slibanemonen *Sagartia troglodytes* liggen overal verspreid. Vele honderden grote strandschelpen *Matra corallina*, sommige nog levend en ook vele stevige strandschelpen *Spisula solida* liggen levend verspreid.

Ovale otterschelp *Lutraria lutraria* en smalle otterschelp *L. angustior* worden met vleesresten gevonden zowel doubletten als losse kleppen. Ook kettingen van muiltje *Crepidula fornicata* en gewone slangsterren *Ophiura ophiura* lagen in de verschillende vloedlijnen. Enkele levende en veel verse gevlochten fuikhoorn *Nassarius reticulatus* waren aangespoeld.

Mijn bijzondere waarneming voor vandaag was ... jawel, een geplooid zonnenschelp *Gari fervensis* (foto 1) met vleesresten. De hoogte van de geplooid zonnenschelp is 16.2 mm en de lengte is 32.5 mm. Koen Verschoore vond op 09 december 2005 ook een

doublet van *G. fervensis* met vleesresten en met een lengte van 26 mm. Vers materiaal spoelt zelden aan.

Foto 1: *Gari fervensis*

Zoveel moois, dat vraagt naar nog. Die zuidenwind hield nog steeds aan, maar was niet meer zo strak. Naast de hierboven vermelde soorten vond ik op donderdag 1 december 2005 vier gedoornde hartschelpen *Acanthocardia echinata*, witte boormossels *Barnea candida*, Amerikaanse boormossels *Petricola pholadiformis* en levende gewone tepelhoorn *Euspira catena*. Ter hoogte van het Westhoekreservaat vond ik mijn eerste levende gewone wenteltrap *Epitonium clathrus* en nog één en ...

Tweeënvijftig levende exemplaren, alle met operculum en 26 heel verse zonder operculum werden er gevonden. Enkele waren heel groot en zagen er slank uit met paarse tot bruine vlekken. Thuis gekomen stuurde ik een "kwakkel" via e-mail de ether in. Ik melde dat ik tientallen levende gewone wenteltrappen *E. clathrus* en Turtons wenteltrappen *E. turtonis* had gevonden. Pas de volgende dag na controle van de alle gevonden wenteltrappen kwam ik tot het besluit dat het allemaal gewone wenteltrappen waren. Heel wat strandjutters gingen op zoektocht en met resultaat (zie tabel 1).

Tabel 1: Totaal gevonden levende gewone wenteltrap *Epitonium clathrus* in 2005

Datum	AL+GW	LJ	KV	MTV	EH	RB	TOTAAL/DAG
31/11				2			2
1/12						52	52
2/12	76	9					85
3/12		1					1
4/12							0
5/12						64	64
7/12						1	1
8/12	140					38	178
9/12	56		30*				86

11/12					10		10
12/12				71			71
13/12				26			26
15/12				31			31
18/12	4						4
20/12	7						7
22/12						25	25
25/12						7	7
31/12				1			1
				Algemeen totaal			651

* Het aantal van Koen is eigenlijk over verschillende dagen verspreid.

AL + GW= Anne-Marie Luca/Godfried Warreyn, KV = Koen Verschoore, LJ= Lode Janssens, MTV = Marie-Thérèse Vanhaelen, EH = Eric Hantson, RB = René Billiau

Zo komen we samen aan een massale stranding van 651 levende gewone wenteltrappen voor december 2005. Op zondag 25 december 2005 ontmoette ik een Franssprekende leraar. Hij had ongeveer 300 gewone wenteltrappen gevonden op zaterdag 24 december. De mogelijkheid bestaat dat er verschillende nog levende exemplaren tussen zaten. Hij kon me niet vertellen hoeveel. In zijn oogst van vandaag, een 100-tal, waren er heel wat verse gewone wenteltrappen maar geen enkel met operculum.

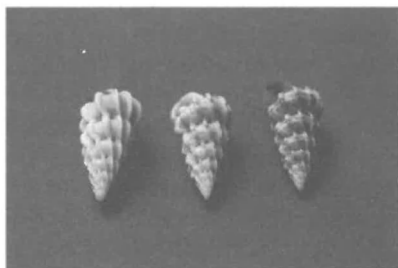

Foto 2: *Epitonium clathrus* - kleurmotieven

We mogen besluiten dat het aantal gestrande levende wenteltrappen ver de 651 exemplaren overstijgt.

In januari 2006 vond Marie-Thérèse nog 33 dieren en Romain Nilis ook een 30-tal. Dat brengt het totaal voor december 2005 en januari 2006 op 714.

Iets over de kleurmotieven van de levende gewone wenteltrappen. (Foto 2)

We kunnen ze indelen in wenteltrappen **met** en **zonder** vlekken. De gewone wenteltrappen zonder vlekken hebben als grondkleur glanzend porseleinwit tot gebroken wit. De exemplaren met vlekken hebben overheersend de vlekken op de ribben. Hoe dichter bij de mond hoe intenser de kleur. De kleur van de vlekken (stippen) varieert van roodbruin naar donkerbruin tot donker paars. De overslag links van de mondrand is telkens zuiver wit. De rest van de rand is licht tot intens gevlekt. De

top van de schelp, ook van de donkere exemplaren, heeft één tot vier sneeuwwitte windingen met soms vage stipjes. De exemplaren die een witte onderkleur hebben laten duidelijk hun stippen zien. Met een loupe kan je zien dat de vlekken eigenlijk een continue ring vormen. Op de ribben duidelijk, op de windingen zeer vaag. De donkere exemplaren (foto 3) hebben als ondergrond lichtbruin tot donkerbruin. Geen enkel levend exemplaar had een blauwgrijze kleur.

Foto 3: *Epitonium clathrus*

Even uit de “oude doos”.

Eind de jaren 40 begin de jaren 50 van de 20ste eeuw gingen onze moeders met dochters en zonen naar het strand. Onze stek was naast het westerstaketsel te Nieuwpoort-Bad. Een van de bezigheden van de meisjes was bloemen maken uit papier, wij jongens groeven putten, sloten zwinnen af ... Later op de dag konden de jongens de bloemen kopen van de meisjes met de gelukbrengertjes ... de wenteltrappen.

De vaders kwamen na het werk ons vervoegen. Een van de geliefkoosde bezigheden van vader was het zoeken naar wenteltrappen. Zo heb ik een ganse doos ‘gelukbrengertjes’ geërfd. Ik heb die doos bovengehaald om de kleuren van toen te bekijken. Naast sneeuwwitte en blauwgrijze exemplaren was er tussen die honderden wenteltrappen geen enkele met vlekjes. Ik denk dat het vlekkenpatroon bij ons niet voorkwam. In mijn eerste schelpenboek “Schelpen aan de Belgische kust” door Roland Verstraelen 1966 staat: “Eén van onze fraaiste schelpjes. Wit tot lichtgrijs tot 3 cm lang, waarop uitstekende dwarsribben voorkomen. Stevig met porseleinachtig uitzicht. Soms met bruine vlekjes. Maar die bruine vlekjes had ik nog nooit gezien.” Marie-Thérèse schrijft dat de huidige Belgische verse vondsten meer overeenkomen met de Engelse exemplaren, beschreven door GRAHAM (1988) (M.-T. Vanhaelen, 1994).

In datzelfde doosje vond ik nog vier pelikaansvoeten *Aporrhais pespelecani*. Zo zie ja maar dat een artikel schrijven soms tot herontdekkingen leidt.

Soms denkt men dat het huisje leeg is. Het dier kan zich echter diep terugtrekken. Daarbij draait het operculum om zijn as. Het donkerbruin tot zwart operculum (foto 4)

heeft een zeer mooie structuur. Het loont de moeite om het te bewonderen onder een bino.

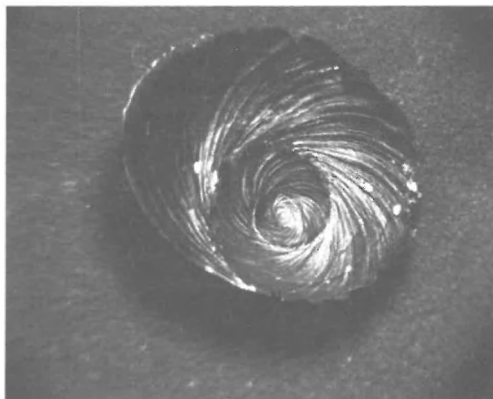

Foto 4: operculum *Epitonium clathrus*

Het hoofdstuk wenteltrap wil ik afsluiten met nog iets te vermelden over de grootte. De grootste levende wenteltrap werd te Oostduinkerke gevonden. Het was Yves Lambrecht die op 8 november 1998 een exemplaar vond met een lengte van 34 mm. Het grootste lege huisje had een lengte van 43mm en een breedte van 15 mm.

De nieuwe stranding van de 651 levende exemplaren geeft volgend resultaat. Volgens Marie-Thérèse Vanhaelen: kleinste lengte 15 mm en grootste 34 mm

Volgens Anne-Marie Luca + Godfried Warreyn: kleinste lengte 13 mm (2 ex.) grootste lengte 34 mm (3 ex.)

Volgens René Billiau: kleinste lengte 14.3 mm (1 ex.) grootste lengte 35.0 mm (1 ex.)

Daarnaast: 2 ex. van 34.0 mm; 1 ex. van 34.2 mm en 1 ex. van 34.6 mm

Godfried heeft een histogram gemaakt en dat leverde een bijna perfecte gausscurve op. Van zijn 307 ingevoerde gegevens was 22 mm met 35 ex. het hoogst in aantal.

Op de 194 ingevoerde maten is bij mij de gemiddelde lengte 25.3 mm, de gemiddelde breedte 9.5 mm. De gemiddelde verhouding tussen lengte en breedte bedraagt 2.5 mm.

Bijna alle gevonden wenteltrappen werden opgeraapt ter hoogte van het Westhoekreservaat te De Panne (DS6960 en DS6860). Toen ik de grens overstak vond ik ook verschillende levende wenteltrappen, tot aan de vroegere sluffer op grondgebied Frankrijk.

De meest noordelijke vindplaats van een levende wenteltrap is te Oostduinkerke tegenover de Zeebermduinen. Het huisje werd gevonden door Godfried Warreyn op 15 september 1998.

Algemeen wordt aangenomen dat wenteltrappen zeeanemonen eten. Lode Janssens heeft gedurende ongeveer 30 dagen levende wenteltrappen geobserveerd. Geen enkele keer kon hij vaststellen dat ze van de slibanemonen aten. Misschien vinden ze die niet lekker. Hij stelde vast dat ze hoofdzakelijk 's nachts actief waren. Meestal gingen ze samen op pad. Als er één aanstalten maakte om op pad te begeven dan gingen de anderen mee op stap.

In de literatuur vond ik dat mannetjes en vrouwtjes wisselen van geslacht en dat om het seizoen.

Tabel 2: Enkele minder algemene krabben

Datum	Gewimperde zwemkrab	Helmkrab	Fluwelen zwemkrab	Noordzeekrab	Erwtenkrab
30/11	2	2	1		
1/12	2	2	1	1	
5/12	14	1	3	4	1
7/12	15		1	1	
8/12	5				2
22/12	4		2		
25/12	6				
TOTAAL	48	5	8	6	3

Van de 48 (zie tabel 2) gevonden gewimperde zwemkrab *Liocarcinus arcuatus*, kon ik slechts van drie het geslacht bepalen. Het waren 3 mannetjes. Van de andere 45 gewimperde zwemkrabben vond ik alleen maar de rugschilden.

Negen rugschilden waren bezet met zeepokken. Vier onder hen droegen naast de zeepokken ook nog de fijne vliescelpoliep *Membranipora membranacea* met zich mee. Daarnaast waren er 15 die alleen met de fijne vliescelpoliep bezet waren. Dus 39.5% waren drager van de fijne vliescelpoliep en 18.75% drager van zeepokken. Twee soorten zeepokken werden gedetermineerd namelijk de Nieuw-Zeelandse zeepok *Elminius modestus* en de paarsgestreepte zeepok *Balanus amphitrite amphitrite*.

De kleinste gewimperde zwemkrab heeft een lengte van 19.9 mm en een breedte van 25.3 mm de verhouding lengte tot de breedte bedraagt 0.8.

De grootste heeft een lengte van 31.9 mm en een breedte van 41.0 mm hun verhouding is ook 0.8.

De gemiddelde lengte van de 48 individuen is 23.0 mm, de gemiddelde breedte bedraagt 29.4 mm de verhouding lengte tot de breedte bedraagt eveneens 0.8.

Op 5 december 2005 vond ik één gewone kokkel *Cerastoderma edule* met een wijfje erwtenkrab *Pinnotheres pisum*. In een *Mytilus galloprovincialis* was er één mannetje en één vrouwtje aanwezig.

Ook de eikapsels van haaien en roggen werden meegenomen naar huis (zie tabel 3). Op 25 november, 5 en 8 december 2005 vond ik telkens een tros eikapsels van de hondshaai *Scyliorhinus canicula*, met respectievelijk 8, 9 en 9 eikapsels. Zulke trossen had ik vroeger nog nooit gevonden. Soms waren er 2 maximaal 3 aan elkaar gehecht. Ook Walter Wackenier meldde een dergelijke tros te hebben gevonden te Koksijde. De hondshaai kan tot 20 eieren afzetten. Nergens in de literatuur vond ik dat het mogelijk zou kunnen zijn dat verschillende wijfjes hun eieren gemeenschappelijk vasthechten.

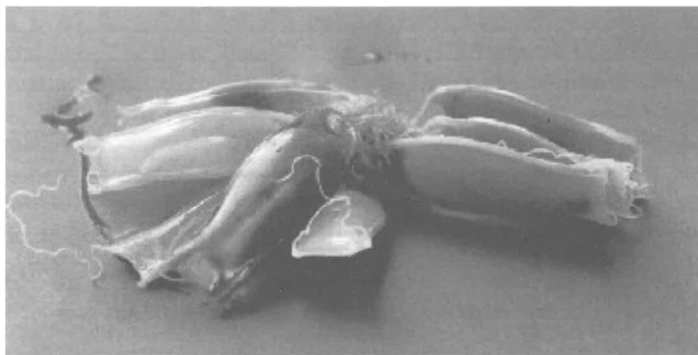

Foto 5: tros eikapsels - hondshaai *Scyliorhinus canicula*

Naast de vele eikapsels van de stekelrog *Raja clavata* werd ook één eikapsel van de gevlekte rog *Raja montagui* opgeraapt. Eikapsels van deze soort wordt hoe langer hoe zeldzamer aan onze kust. Walter Wackenier heeft er ook één gevonden te Koksijde.

Tabel 3: Enkele eikapsels van roggen en haaien

Datum	hondshaai	stekelrog	gekleurde rog
25/11	14	1	
30/11	5	6	
1/12	1	2	
5/12	10	16	1
8/12	10	2	
19/12	3	12	
22/12	3	13	
25/12		2	
TOTAAL	46	54	1

Als laatste hoofdstukje nog even de otterschelpen vermelden (zie tabel 4). Vroeger waren vondsten van de gewone otterschelp *Lutraria lutraria* en de ovale otterschelp *Lutraria angustior* zeldzaam tot zeer zeldzaam. Beide soorten treffen we nu vaak op onze stranden aan. Alle vermelde exemplaren in tabel 4 hadden nog vleesresten. Uit de tabel mogen we misschien besluiten dat de gewone otterschelp talrijker voor onze kust leeft dan de ovale otterschelp.

Tabel 4: *Lutraria spec.*

Datum	<i>Lutraria angustior</i>		<i>Lutraria lutraria</i>	
	doublet	enkel	doublet	enkel
30/11/2005	1		1	2
01/12/2005	2	1	2	5
05/12/2005	1		1	1
07/12/2005			1	0
08/12/2005			0	1
19/12/2005			12	4
22/12/2005			10	3
25/12/2005			4	6
TOTAAL	4	1	31	22

Een woord van dank aan allen die hun gegevens hebben doorgegeven. Een bijzondere dank aan Martine Decoussemaeker en Jacky Launoy voor het nemen van de vele prachtige foto's.

Summary

A large number of the gastropod *Epitonium clathrus*, living and freshly dead, were found wrecked on the beaches of the Belgian West Coast (De Panne) in December 2005.

Literatuur

- DE BRUYNE, .H., 2004. Veldgids Schelpen KNNV – Utrecht, 224 p
- GRAHAM A., 1988. Synopsis of the British Fauna. Mollusca, Prosobranch and Pyramidellid Gastropode. Brill/Backhuys, p. 488-489.
- VANHAELLEN, M.-TH., 1994. Wenteltrapjes *Epitonium clathrus* (L., 1758) levend aangespoeld aan onze Westkust. De Strandvlo, 14(3): 94-102.
- LEEWIS, R., 2002. Veldgids Flora en fauna van de zee. KNNV – Utrecht, 320 p

Eindejaarsexkursie: Westhoekstrand, De Panne op 18 december 2005

Marie-Thérèse Vanhaelen

Die zondagmorgen is het redelijk koud, maar droog. Ideaal dus voor onze 'klassieker'. Er zijn nog meer deelnemers dan vorig jaar: een 30-tal. Allicht werden sommigen gestimuleerd door de berichten over de wonderbare levende wenteltrappenstranding in De Panne die een aanvang nam op 30 november, na de eerste winterprik. (zie elders in de nummer).

Zoals steeds wordt hier flink gestapt, goed gezocht en veel gevonden. Aangezien de krachtige wind vanaf 12 december 2005 uit NW tot W waaide, is er dus vandaag weer een grote kans op interessante strandvondsten. En ja, de zeegoden zijn ons gunstig: dicht bij de eblijn, even na het keren van het tij vinden we een 150-tal eerstejaars otterschelpen *Lutraria lutraria*, ± 5 cm, 1/3 ervan is levend; een 50-tal tweedejaars van 7 à 9 cm, levend of uitgepikt, en een 50-tal grotere doubletten van 9 cm tot ...even meten: 12 cm! Wie vond de grootste otterschelpen? Jan Haelters. Hij was terecht trots op twee perfecte beesten van 11,9 cm en 12 cm. Marie-Thérèse bevestigt dat dit zowat de recordafmeting is voor Belgische *Lutraria lutraria*'s (maar in Bretagne kan die soort 13,5 cm worden, waarneming Marie-Thérèse). Ook van *Lutraria angustior* werden twee exemplaren gevonden door Nathal Severijns. Er worden drie verse doubletten *Solen marginatus* opgeraapt (Nathal Severijns, Filip Nuytens, ikzelf). Van de gedoornde hartschelp *Acanthocardia echinata* wordt één vers doublet gevonden (Godfried Warreyn). Alhoewel de piek van de grote wenteltrappenstranding reeds een week achter ons ligt, worden er toch nog een 10-tal levende diertjes verzameld. Slechts één levend wijd mantelschelpje *Aequipecten opercularis*, paars van kleur, verdwijnt in een zakje (Godfried Warreyn). Op zeker ogenblik raapt, jawel, Jan Haelters een zeer groot mes *Ensis directus* op dat zomaar 18,9 cm lang is. Een mooie zeldzame vondst deed Marie-Ange Loones: een oude, gave Hongaarse muts, *Capulus ungaricus* van ± 4 cm. Er lagen ook een 10-tal kleppen *Zirfaea crispata*, 2 verse doubletten *Mya truncata*, een 100-tal levende *Spisula solida*, enkele 10-tallen verse kokkels *Cerastoderma edule*, enkele zeer grote mossels *Mytilus edulis* waarop zware muiltjesketens. De ontdekking die G. Warreyn deed was uniek (foto 1) een segrijnslak waarop muiltjes *Crepidula fornicata*, 1 gekartelde zeepok *Balanus crenatus*, 1 sterzeepok *Elminius modestus*, een driekantige kalkkokerworm *Pomatoceros triqueter*, een mosdierjeskolonie *Conopeum reticulum* leefden en.. binnen bovendien een levende heremietkreeft *Pagurus bernhardus* huisde! Of hoe een afgedankt landslakkenhuisje een woonst wordt voor een multiculturele zeefamilie.

Omér Rappé wees ons op een lege koker *Sabella pavonina*, ook geen alledaagse vondst.

Nathal Severijns wees er ons op hoe mooi het strand bezaaid lag met enkele honderden zeesterren *Asterias rubens* in een volwaardige waaier van kleurschakeringen: oker, oranje, rood, paars.

Ook toen we terugkeerden langs de vloedlijn deden we nog tal van waarnemingen: een koornaarvisje *Atherina presbyter*, een kolonie zeespriet *Nemertesia antennina*, een kolonie *Vesicularia spinosa*, blaascelpoliep (geen poliep, wel een mosdiertje), een kolonie haringgraat *Halecium halecinum* (een poliep) en Godfried vond ook nog een kolonie grijze zeevinger *Alcyonidium condylocinereum*.

Onze eindejaars was vast en zeker een geslaagde strandexcursie.

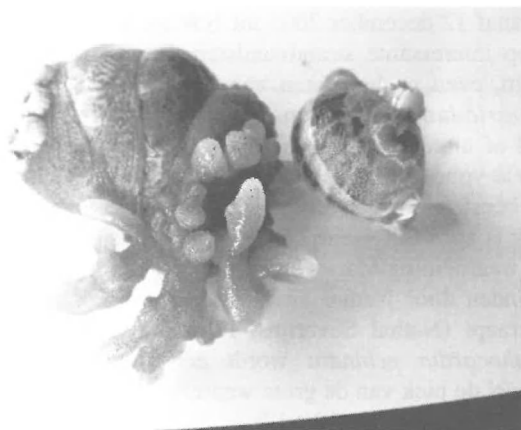

Foto 1: segrijnslak, muiltjes *Crepidula fornicata*, mosdiertjeskolonie *Conopeum reticulum*

**Ter Yde I
8670 Koksijde**

De rugstreepsteurgarnaal *Palaemon macrodactylus* in België

De Blauwe Hans

De zee is als koude soep (Kamagurka). In die soep zijn heel wat interessante balletjes te vinden. Het gebeurt wel eens dat zo een balletje ontdekt wordt tijdens een excursie van onze strandwerkgroep. Op 12 juni 2004 waren we met een 10-tal deelnemers op zoek naar al wat zwemt of groeit in de jachthaven van Zeebrugge.

Na het bewonderen van allerhande zakpijpen, zeeanemonen, hydroïden en mosdiertjes haalde ondergetekende zijn net door de *Undaria pinnatifida* om de deelnemers wat steurgarnalen te tonen. In het net vonden we 2 *Palaemon elegans* (gewone steurgarnaal), 1 *Palaemonetes varians* (brakwatersteurgarnaal) en 2 steurgarnalen met een vreemd kleurpatroon; ze waren roodachtig en hadden een duidelijke witachtige lengtestreep over de rug.

Thuis probeerde ik de steurgarnalen te determineren en kwam met de tabel uit op *Palaemon elegans* of *Palaemon longirostris*. Ik kon niet duidelijk uitmaken om welke soort het nu ging.

Ik trok ermee naar Manu Dumoulin maar we kwamen niet verder. Tijdens onze gesprekken hanteerden we al snel de naam rugstreepsteurgarnaal, al was het om het verschil aan te duiden met de andere steurgarnalen. De gevangen exemplaren verbleven nog maanden in mijn aquarium maar het kenmerkende kleurpatroon vervaagde spoedig.

Tijdens een uitstap in Zeeland op 20 juli 2004 met Cedric d'Udecem d'Acoz, Manu Dumoulin en Marco Faasse, vertelde ik over die vreemde garnaal. Cedric stond erop om dezelfde dag nog naar Zeebrugge door te rijden. Die avond vingen we er ongeveer 20 rugstreepsteurgarnalen en Cedric bevestigde dat het ging om *Palaemon macrodactylus*.

Deze steurgarnaal is van Aziatische herkomst. Ze komt reeds voor aan de westkust van de Verenigde Staten, Australië, Argentinië, Spanje en Engeland en zoals wij konden vaststellen ook in België en Nederland (d' Udecem d'Acoz et. al., 2005).

Zoals hoger vermeld zijn volwassen exemplaren te herkennen aan de roodachtige kleur met de witachtige lengtestreep over de rug. Het aantal tandjes op de rugzijde van het voorhoofdsuitsteeksel is gewoonlijk 10 tot 12, terwijl bij *Palaemon elegans* en *Palaemon longirostris* dit meestal 7 tot 9 is (het kleine tandje op de splitsing van de top

niet meegeteld). Voor een meer gedetailleerde engelstalige beschrijving, voorkomen en een determinatiesleutel verwijs ik naar (d' Udecem d'Acoz et. al., 2005). Meer Nederlandse vindplaatsen zijn vermeld in Faasse (2005) en Tulp (2006). Wie prachtige foto's van de rugstreepsteurgarnaal wil zien kan kijken op Cedric's uitmuntende website (<http://www.tmu.uit.no/crustikon/Index.htm>).

Literatuur

- FAASSE, M. A., 2005. Een Aziatische steurgarnaal in Nederland: *Palaemon macrodactylus* Rathbun, 1902 (Crustacea: Decapoda: Caridea). Het Zeepaard 65: 193-195.
- TULP, A., 2006. De rugstreepsteurgarnaal *Palaemon macrodactylus* in meerdere Waddenhavens. Het Zeepaard 61: 27-28.
- UDECEM D'ACQZ, C. D', M. A. FAASSE, E. C. F. DUMOULIN & H. DE BLAUWE, 2005. Occurrence of the Asian shrimp *Palaemon macrodactylus* Rathbun, 1902 in the southern bight of the North Sea, with a key to the Palaemonidae of north-western Europe (Crustacea: Decapoda: Caridea). Nederlandse Faunistische Mededelingen 22: 95-111.

Watergang 6
8380 Dudzele

Rariteitenkabinet

Tijdens de rienwierstrandingsperiode verzamelde ik op 15 augustus 2005, samen met een elfjarig nichtje, Catherine Blanpain zoveel mogelijk riemwervoetjes tussen Sint-André en Oostduinkerke-dijk. Merkwaardig hoe kinderen (dichter met hun ogen bij de grond) veel méér ontdekken dan volwassenen! Op zeker ogenblik zagen we, in de verte, medio-litoraal, twee grote voorwerpen liggen, op enige afstand van elkaar. We stevenden er vlug op af. Eerst kwamen we bij de krat met opschrift MERCABILBAO (zie vooraan in dit nummer) en iets verder lag een grote broodmand van 70 x 50 x 16 cm. Natuurlijk wisten we aanvankelijk niet, waarvoor deze krat met ruitvormige-gatenbodem diende, maar toen ontdekten en ontcijferden we de engelse tekst midden in het bodemvlak (zie foto), wat enige hilariteit met zich bracht.

Foto 1: broodmand (foto: Marc Panneels)

Enkele passanten genoten mee van de grappige vondst. Maar omwille van de massa hoogdagtoeristen durfden we de twee kratten, en vooral die laatste niet direct meenemen... De lezer begrijpt wel waarom. De volgende dag zijn we dan beide voorwerpen gaan terugzoeken en ophalen (zonder pottenkijkers). De broodmand verbleef vermoedelijk reeds geruime tijd in zee; het donkerrode plastic was op vele plaatsen ontleurd; een wierbegroeiing op de zijvlakken was er bijna helemaal afgeschuurd. De enige zeezewens die ik erop aantrof waren minuscule pokjes die zich comfortabel genesteld hadden tussen de lettertjes van het waarschuwingsbericht. Enkele andersoortige pokjes, mogelijk vulkaantjes zaten tussen het fabricageadres: PAXTON Newfield Close, Green Lane Walsall W. Midlands.

Zo zien we dat een SWG-er strandjutter soms ongewild een dief kan worden...

Marie Thérèse Vanhaelen

Boekbespreking

Adriaen Coenen (1514-1587), de eerste swg-er

Guido Rappé

Recent zijn twee boeken verschenen van Florike Egmond over twee oude boeken van Adriaen Coenen.: haar Walvisboek (2003) over zijn Walvisboek, haar Visboek (2005) over zijn Visboek.

Eigenlijk zijn de ‘boeken’ van Coenen originele handschriften, als zodanig uniek in hun soort. In een tijd dat de boekdrukkunst al goed ontwikkeld was, werkte Coenen aan zijn eigen schriftjes, flink uit de kluiten gewassen geschreven en rijk geïllustreerde overzichten van de kennis omtrent de zeedieren en zeeverschijnselen die hij uit eerste hand en uit andere geschreven en gedrukte bronnen had weten te verzamelen. Egmond drukt het in haar inleiding in het Walvisboek zeer treffend uit: “De Hollandse visserszoon Adriaen Coenen leefde bijna een half millenium geleden, van 1514 tot 1587, en dit is zijn eerste publicatie. “

Coenen, voluit Adriaen Coenenszoon van Schilperoort, was geen geschoolde geleerde, maar een werkende mens in het milieu van de Scheveningse visserij. Hij stamde uit een vissersfamilie en bracht het tot veilingmeester van de visafslag en groothandelaar in vis. Hij had dus praktijkervaring van op de eerste rij.

Florike Egmond heeft de boeken omgekeerd chronologisch weer in de belangstelling gebracht. Het Visboek is namelijk ouder dan het Walvisboek. Coenen heeft overigens vier werken geschreven. Zijn eerste manuscript, waarnaar hij zelf herhaaldelijk verwees als ‘eerste visboek’ of ‘grote visboek’ is vermoedelijk ontstaan tussen 1555 en 1566. Hij gaf het ten geschenke aan Willem van Oranje. Het is vandaag spoorloos verdwenen. Het voorliggende Visboek is zijn tweede, ontstaan in 1577-81. Het Walvisboek, is dunner dan zijn voorganger en is ontstaan in 1584-85. Tenslotte is er nog een dun, onvoltooid boekje, het Haringkoningboek, dat veel minder geïllustreerd is en wellicht in 1585-86 bijeengeschreven werd.

Het manuscript van het Visboek bevindt zich in de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag, de Nationale bibliotheek van Nederland. Het behoort er tot de topstukken en is recent zorgvuldig gerestaureerd, pagina per pagina, alle 412 folio's, bijna allemaal aan beide zijden beschreven en beschilderd. Van die gelegenheid is gebruik gemaakt om het

volledige boek te digitaliseren. Het kan nu ook in zijn geheel bewonderd worden op de website van de KB (www.kb.nl/webexpo/visboek.html).

Het originele Walvisboek, 125 folio's groot, is eigendom van de Koninklijke Maatschappij voor Dierkunde. Deze maatschappij is beter bekend als de uitbaters van de Zoo te Antwerpen, het Dierenpark Plankendaal en eigenaar en beheerder van het natuurreservaat de Zegge te Geel. Ze bezit echter ook een waardevolle bibliotheek en kunstcollectie.

Beide boeken zijn hoogst informatief. De voornaamste waarde ligt in de gedateerde waarnemingen van historische vangsten en strandingen en de dikwijls accurate afbeeldingen.

Zowel tekstblokken als aquarellen wordt dikwijls gepresenteerd als cartouches of met randversieringen.

De reproducties in het Walvisboek zijn wat flets en de handgeschreven tekst, op zich al moeilijk te ontcijferen, is daardoor nog slechter te lezen. Ook de biologische commentaar bij de platen, van de hand van Kees Lankester, laat dikwijls te wensen over, leidt aan een gebrek aan historische en zelfkritiek. Storende fouten zijn bijv. op p. 37 de zagezegde doornhaai. Het gaat hier duidelijk over (uitheemse) haaien van het geslacht *Oxyrinotus* (*O. centrina* en waarschijnlijk *O. paradoxus*). De afbeelding op p. 103 is duidelijk geen snotolff, eerder een soort kogelvis. De haringkoning van p.107 is de mul, niet, zoals in het commentaar staat, de riemvis.

U merkt het, het Walvisboek handelt niet uitsluitend over walvissen. Vissen, enkele ongewervelden, schildpadden, maar ook fantasierijke zeemonsters en zeemeerminnen en -mannen passeren allemaal het toneel.

De illustraties in het Visboek zijn duidelijk van betere kwaliteit. Erg jammer is het feit dat beide boeken van Egmond niet de volledige inhoud van de werken van Coenen overnemen. In het Walvisboek ontbreken 23 platen, in het Visboek is nog drastischer geselecteerd. In het laatste geval wordt deze kritiek echter door de website opgevangen. Ook mis ik een integrale transscriptie van de commentaarteksten en een vertaling naar eigentijds Nederlands. Dat zou de belevingswaarde voor de historisch en natuurhistorisch geïnteresseerde lezer zeker sterk verhogen. De opzet van het Visboek is ook anders. Het gaat meer over Coenen en zijn vissenboek, geïllustreerd met een aantal kleurige folio's of uittreksels. Het heeft helemaal niet de ambitie een facsimile-uitgave te zijn. Daarvoor, nogmaals, is er de website. De interpretatie van de tekeningen is ook niet altijd even gemakkelijk. Hier wordt zelfs niet echt veel moeite voor gedaan. Het is duidelijk dat de studie van de werken van Coenen nog niet ten einde is.

Beide boeken vormen een gesmaakte teletijdsreis naar de Hollandse kust als biotoop en de beschikbare kennis over zeefauna en mariene (en zelfs astronomische) natuurverschijnselen in de 16de eeuw. Beide werken, ondanks bovenstaande bedenkingen, kan ik dan ook van harte aanbevelen.

EGMOND F. & MASON P. (RED.), 2003. HET WALVISBOEK. WALVISSSEN EN ANDERE ZEEWEZENS BESCHREVEN DOOR ADRIAEN COENEN IN 1585. WALBURG PERS, ZUTPHEN, 208 p. 39.50 € ISBN 9057302829

EGMOND F., 2005. HET VISBOEK. DE WERELD VOLGENS ADRIAEN COENEN 1514-1587. WALBURG PERS, ZUTPHEN, 238 p. 39.50 € ISBN 9789057303586

**Kapelstraat 3
9910 Ursel**

Poëzie

In de mate van de zee

...

Ben ik visser in de verzengende
kleuren, taalvis aanslepend?
Waarom zitten er hopeloze scheuren
in de netten van de werkelijkheid?

Mannen als schouderbrede v's strelen
de haren op de borst van hun ijdelheid,
terwijl hun vrouwen emmertjes kinderen
dragen. Waarheen?

De zee trekt brede bekken,
Zwangerschapsstrepen in de lucht:
aderspat van zonedracht.
Wellen en weeën van water.

Zwemmen in zee is als schrijven alles-
temmend teken en tegelijk een slag
in eigen nat, lichaamswarm vergaan,
liggen in omarmende kalmte.

Wie duikt door de golven
kijkt onder de jurk van de zee
met haar tijdloze tierelantijntjes.

...

,

Uit: een zinderend en veelzijdig taallichaam (deel van het gedicht)

Marc Van Tongele

Onder redactie van Yves T'Sjoen (Universiteit Gent)

Uitgeverij: Lannoo nv, Tielt (2005)

De Strandwerkgroep is lid van:
Vzw Natuurpunt
Bond Beter Leefmilieu

natuurpunt

Jeugdherberg "De Ploate"

Langestraat 82, 8400 Oostende
Tel. 059/80.52.97

Verzorgt voor u:

- ❖ Natuureducatief maatwerk voor individuele leden, gezinnen, groepen en scholen (volgens leeftijdsgroepen, budget en aangevraagd thema).
- ❖ Volledige uitgewerkte dag, halve dag uitstappen en meerdaagse verblijven.
- ❖ Geleide strandwandelingen.
- ❖ Inrichten van studiedagen, kadervorming, congressen, seminaries en vergaderingen.
- ❖ Alles inbegrepen-programma's: volpension accommodatie, uitstappen, opdrachten, werkbladen, didactisch en educatief materiaal, documentatie en een degelijke begeleiding door onze gidsen.
- ❖ Groene winkel, natuur-infocentrum en vogelasiel.

SIGHTS OF NATURE

DE PUTTER

Nieuw adres !!!

Pieter de Conincklaan 108
8200 Brugge - Sint Andries
Tel.: 050/31.50.01 - Fax : 050/31.68.47

Het adres voor de natuurliefhebber :

- Verrekijkers
- Stereomicroscopen
- Natuurboeken
- C.D.'s met natuurgeluiden
- Telescopen
- Loupen
- Nestkassen
- Sterrekijkers
- Statieven
- Sportieve kledij
- Microscopen
- Kompassen
- Laarzen
- Geschenkartikelen

Bezoek onze Showroom. Je vindt er de grootste keuze aan optisch materiaal, aan de voordeligste prijzen
Vergelijk en test het materiaal in een natuurvriendelijk kader. Rechtstreekse observatie in de tuin.

Plan zie achterzijde ➤

the ...

